

AZ ELBESZÉLÉS RAVASZ TRÜKKJE

Mészöly Miklós: *Legenda az úrfiról és a mosónő lányáról*
Szépirodalmi, 1991. 178 oldal, 160 Ft

(Charles de Gaulle légipályaudvar, Párizs) Meghívtak Franciaországba. Néhány nap alatt nagyszerű emberek, új tapasztalatok a tágabb világról.

A szemnek: áloroszigánymuzikusok egy sosemvolt történelem színes selyemrubaskáiban a kivilágított estü kastélykertben. Az ízlelőbimbóknak villásreggeli és polgármesteri fogadás, francia parasztkonyha lakomája, négy pohár a terítékben és a *bordeaux-iak* válogatta legjobb borok.

Karcsú gall lányok a könyvesstandok körül, spanyol polgárháborús harcos, gomblyukában az ellenállás piros jelvénye, ismerőse a Semprún-regényben és az Európa Kiadó nagykorúti folyosóin felbukkanó Szekeres Györgynek, borismerő – *connaisseur*. Magánember szabadságú diplomata, akinek véleményére az Ötödik Köztársaság elnöke hallgat. Felolvasás, elvégeztem a munkát, érezhettem, hogy nem hívtak hiába, tettem, amit tenni kell.

Volt mégis két óra abban a néhány napban, amely mindezeknél többet számított. Két gép között várva a reptéri kávézó asztala mellett, Mészöly Miklós, mintegy az időt kitöltendő – mesélt. Előkerültek szekszárdi emberek, háborús pillanatok. Kérdezett, önmagától. Most elolvastam az új könyvét, az összes válasszal.

(**Ritkaság-érték**) Talán máskor is így érezték honfitársaink, egészen más természetű korokban-történelmi időkben, egészen más körülmények között. Talán nem volt igazuk, és nincs igazam. Talán mindenkinek az életében természetes jelenség, hogy az évek múlásával, a személyiség kikristályosodásával mind kevesebb regény, szindarab, mozidarab vagy zenedarab mond soha nem ismert újat. Mert megéltünk már egyet s mást. Mindenestre: hosszabb ideje folyamatosan az a benyomásom, hogy ritkán találkozom olyan könyvvel, a magyar vagy a világirodalomból,

amely számomra esemény volna. Kielégítené a minden emberben alvó, sokszor ködös éhséget a mesére. Mely ott, a lényünk legmélyén hagy nyomot, ahol a maradandó dolgok történnek. Úgy, ahogy most Mészöly köete.

Rendkívüli változata a mesének. Töredelmesen be kell vallanom, hogy olvasóként súlyos személyes korlátom van. A fikciós prózai műfajok közül amúgy istenigazából a regény érdekel, s abban aztán mindenevő vagyok: falom a cowboyregényt és a magasba szálló ezoterikusát. A novella, a tárca, más rövid műfajok nem igazán izgatnak, nem ugyanazt jelentik. Vannak kivételek. Mándy, Borges. A maga száznyolcvan fokban eltérő módján mindkettő a *mindent* pakolja be öt vagy negyvenöt oldalba. Mások is, mindig azok, aküknél a novellának mégiscsak épülete van, nagyszabású íve és lélegzete. Ehhez nem hosszúnak kell lennie az írásnak.

(**Lexikon és ítélet**) Irodalmi est, felolvasás, párbeszéd a hallgatósággal egy délfrancia kisvárosban. Az estet vezető kiváló Víg András egyebek közt az 1965-ös magyar irodalmi lexikkal mutatja be Mészölyt. Elmondja, miékkor volt az az életünkben, s rögtönzött fordításban ismerteti, hogy az a lexikon sorra ilyeneket írt róla: „...különös, bizarr léghör... irracionálizmus, egzisztencializmus... írói világának komorsága... az élet derűs színeiből, biztató eseményeiből s általában a közvetlen társadalmi jelenségekből csak keveset ábrázol... nyugtalan, vívódó, magányos... elvont szemléletvilág.” Vendéglátóink várakozással hallgatnak. Egyszerre világossá válik, külön meg kell mondani nekik: kérem szépen, e szavak: bizarr, komor, vívódó, nyugtalan és magányos, nem egyszerű jelzők egy emberről, aminőnek hallani tetszik. Ezek a mi világunkban a kiadás, az élet és a munka lehetőségét gátló *ületek* voltak. Aha! Ez nem jutott volna eszükbe.

(**Végleges változatok**) Ajándékot kaptam, lapozhattam a Mészöly-hagyatékban. Nem bízza másokra a műfaj- és tartalmi megjelölést, maga nevezi így a könyvét: VÉGLEGES VÁLTOZATOK A HAGYATÉKBÓL. Minden olvasója kapta ezt az ajándékot a köztünk élő szerzőtől, kézbe-venni-öröm könyvben, nyomtatva – ahogyan kell.

A mű kerek, nemigen lehet hozzátenni bármit, a pusztá ismertetésben sem, ahhoz,

amit szerzője már bele- és ráírt. Udvarias az olvasójával. Egészen pontosan azt kapjuk a kezünkbe, amit ígért.

(Végleges) S persze, álljunk meg: nem pusztán udvarias. Önző is, az életmű képviselésében. Csak hát olyan dolog ez, mint a szerelem: amikor ad, ugyanazzal a mozdulattal maga is kap. *Azt* kapja, amit ad: hogy olvashatjuk – befejezett formában. Úgy, ahogy a legilletékesebb – sőt meg merem kockáztatni, irodalomtudósok nehezitelésével számolva – az *egyedül illetékes* – rendezi, lezárja.

(Kispolc, nagypolc) Legalább háromféle műfaj – kivételesen egységes kötet. Vezérmotívuma olyan erős, hogy minden formái, kor, téma vagy tartalom meghatározta azonosságánál jobban egybeforrasztja. E motívum, s mondhatjuk magyarul, indíték: hogy a terveit ne hagyja befejezetlen, ebek harmincadjára, kandi idegen tekintetek, hivatásos bogarászok kénye-kedvére, műként adja a kezünkbe őket.

Rálehel egyet a minden valódi írói élet során átláthatatlan halomra gyűlő szikrára, ötletre, képre, mozzanatra, álomra és sejtélemre, s a paradoxonok paradoxonaként a befejezetlenségből varázsol teljességet.

Két kisregény vagy nagynovella: a PANNON TÖREDÉK s a címadó BALLADA AZ ÚRFIRÓL ÉS A MOSÓNÓ LÁNYARÓL. Akkor jön a NEGVVENHAT VIDEOKLIP, majd a FINITA EGY – FINITA KETTŐ. Nincs kétszáz oldal az egész könyv. Mintha a kezünkbe adott olvasnivaló tárgyi valójában is hangsúlyozni akarná: az elbeszélés felkarolt terepének nagyságát épp a szerény terjedelem ellenére fogja megoldani, a korlátok látványos előnyre változtatásával.

(Történelem) A PANNON TÖREDÉK nem töredék természetesen, a többi írás sem az, alcím és cím írói fogás, azt hangsúlyozza, hogy a teljes műveknek új nagyságrendű formáját tartjuk kézben.

Családi mese – ne keressük, hogy a könyv borítóján névvel szereplő személy családjáé-e vagy sem, *mündegy*, az ilyesmi nem szépirodalomhoz méltó szempont, ha egyszer egy történet, bármely történet Mészöly kezén átment, akkor úgyszólván ezer felülettel szikrázó gyémánttá változik. Az ország, mindig. Az ónagyanya, ki háromnegyed évszázadon át emlékezik. Picinyke. „Pannóniában minden másképp bomlott ki, másképp hervadt el. Itt csak-

ugyan kicsi volt minden, jószerevel törpe, legfőképp az ország, bár ravasz trükkökkel ezen még lehetett segíteni.” Szemünk előtt valósul meg a ravasz trükk: az elbeszélés.

Ballonkabátos műgyetemista a forradalom évében (azt kérdezte valaki a francia hallgatósból e szóra: ilyenkor, ha évszámot nem mondanak, *melyikre* gondolnak a magyarok? 1956-ra. 1956 óta). Lebegtetett leszbikus kamaszszerelem. Felnoétszerelem. „*Balthazár Péter most csúszik lejjebb a pléden, hogy arányba jöjjön Annácskával.*” Felizzik a könnyeden incesztuózus, súlyosan verejtékes ostrom, mivel nagybácsikája venné be a leányka erényét a liverpooli pléden – a kötet egyik csúcsa. A családtörténet részletes, kidolgozott. „...*ahol az első Tompos 1672-ben megvetette a lábát. Jelentős év – az oszmánok ekkor foglalták el Podóliát Lengyelországtól, és még sejtelmük sincs, hogy ezzel az ünnepezt hódítással éppen az összeomlásuk előestéjén érik el birodalmuk legnagyobb kiterjedését.*” Magyar olvasója, nem tehetem, hogy ne gondoljak egy minapi afganisztáni bevonulásra, melyből olyan szorosán következett a mi történelmünk fordulása. S e könyvben minden gyermekszülés, piknik és csók és halál a magyar táj és a történelem vásznának háttere előtt zajlik, a magunk életének tágabb mezejéről nem enged megfeledkezni.

(Bevégeztetett) Mese a kálózdai gyilkosról, akit meg kell hallgatnunk, mert „*mikor kezelték a bitófához, s a nap éppen kell föl – küllösen sugarazva magát, mint egy birodalmi jelvény –, úgy ellágyult, mint a frissen köpiült vaj. S képes volt azt mondani, hogy akárhogy történt is – ez gyönyörű!*”. Finita egy. Bevégeztetett, egy. Vége, egy.

Az istálló. E földhözragadt építményből indul, s elér az időhöz és a térhez, az emberhez és történelemhez, a természetes és az erőszakos viszonyához. A falak nála „*lemondanak az autokrata nyílászárókról és rögeszmés lömülésekről...*”. Filozófiai traktátus három oldalon. „...*ezt azonban nem elég magyarázni, látni kell.*” De hát látjuk. Író mondja, úgy mondja. Már megint: a fél novellát kellene ideidézni, az egészet. Finita kettő. Befejezett kettő, teljes kettő.

(Hatvannégy klip) Számomra, jelen olvasója számára a kötet megoldásainak kiteljesedése, saját műfaj, mint a Hemingway *vignettái*

a NEGYVENKILENC TÖRTÉNET között. Pontos történetek. Bennük valósul meg legtöme- nyebben a szándék.

Meghív a műhelyébe, agyába-lelkébe-éle- tébe, felkínálja a látványt: hogyan működik az az ember, aki az életét rászánta arra, hogy szóljon. Mások helyett is, akik nem tudják képpé-szavá varázsolni a magukban kavargó életet, a közlés-mesélés vágyát, a segélykiál- tást.

„MAI

Közös szállóudában egy esárgó tanárral.

Iasiban tanít a Politechnikán. Sportoló, labda- rúgó. Nyelvileg éppen féltúton, magyarul már alig, románul inkább a szaknyelvet.

Együtt vacsorázunk.

Két menüt végigeszik.

Az egyben is eszik.

Hátborzongatóban elégedett.

Sokat nevet.

Mikor rájón, hogy a logartéc használatával nem vagyok egészen tisztában, hajnali háromig magyarul beszél.

Az a civilizáció, ha van enni elég.

Mondja elalvás előtt.” Ezzel, kérem, nem idéztem egy műből, ez maga a mű. Magában és hatvannegyedmágával.

Hatvanégyeszer látom magam előtt a fel- dolgozandókat: kisnotesz, nagynotesz, szálló- lap, cédulakupac, spirálfűzet, munkaterv, fecni, álom. Ne tessék félreérteni: a külső szememmel sohasem láttam; lehet, hogy az író egészen másképpen dolgozik, géppapír- halmazon, vernisszázsmeghívók hátoldalán, újságszélen vagy gyufaskatulya-címke tiszta felületén őrzi jegyzeteit. A körmén, olyan tint- tával, melyet csak ő lát az arra való infravörös szemüvegével. A fejében csak, különb s kül- lönb kis- és nagypolcokon.

Magyarozatát illenék adni az elnevezésnek – mit jelent a klip az írott műben. Nem mondhatom azt, hogy hatvanégyes novella – hisz tán ugyanannyi regény. A külső osztályo- zás, hagyományos műfajskatulya értelmét vesztü. Az egyetlen út: megmaradni az ő el- nevezésénél, s esetleg végiggondolni, mi is a ma-holnap folklórjának ez a szerénytelen ter- méke, a videoklip, ha a képernyőről árad ránk harsány zajjal, *kérellenül*. Pontosabban: mi lehetne eszményi megvalósulásban, a hol- napok során, slágeren túl – ahogy láthatjuk már a mozi legnagyobbjainak egy-egy maga-

feledt képsorában. Klip: száznolcvan má- sodperces hang- és képzuhatag, új ízű moz- dulás, pergő események fátyollebegése, szín- terek és szereplők villanó kavalkádja – s mindebben: lezárt egység. Mű. A szó pedig: nem kéréten, az írott klip nem tör rá a hely- ségbe belépő gyanútlan ember érzékszerve- ire, *csak* azé, aki a saját elhatározásával a kezébe veszi. Szerény. Ereje pedig, feltalálója kezén, nem kisebb a képénél-hangénál, de nagyobb. A látott és hallott mellé magával hozza még a futó eső szagát és a hűlő bable- ves izét a népbűt hibás öntésű alumínium- kanalán, elfelejtett sajduló dallamok vissza- pengését, a leánybőr langy tapintását, elma- radt találkozások hiányát. Ki nem mondott összefüggések sejtését, harmadik és negyedik kiterjedést. Adjuk hozzá ezt a színes-hangos mozgó képhez, és akkor közelebb érünk Mé- szöly klipjeihez. Olvassuk őket.

(Visszavett évek) Ott van a vékony kötet- ben a hazája huszadik századi véres és mocsk- os történelmén átment – s tisztának megma- radt – ember integritása. A megújulás új cso- dája a lehető legszerveesebb és, né kerüljük a szót: leggazdaságosabb formában: az életmű- ből építkeznek. Ami megvan, azt menü meg *ne- künk*. A szellem gazdálkodásáról beszélünk – ahogyan szembenéz a valóság lehetőségeivel. Azzal: hogy az író agya járása sosem áll meg, mindig tervez, tovább, s nem számol semmi úgynevezett realitással. Nagyszabásúbb a szándék, a gyakorlati lehetőség. Kifog sorson, jobb- és baloldali zsarnokságon, mely mindig mindent megtett, hogy ellopjon az életéből, ahogy maga mondja: negyven évet. Ahogy Bulgakov, aki az *elégetett hölgyét* adja a kezünkbe A MESTER ÉS MARGARITÁ-val. Visz- szaveszi az ellopott éveket, ahogy mind visszavették azok, akik a magyar iroda- lomnak életükben, a háború utáni korban legkiválóbbjai voltak. *Weöres, Jékely, Ottlik, Pi- linszky, Nemes Nagy, Mándy*. Csillagok. Más is még, nyilván, a nevek csak jelzésül szolgál- nak. Nehogy valami félreértés támadjon. Akik hazánk polgáraként minden vészben és zivatarban *hibátlanul* viselkedtek és szólaltak meg. És – a fene tudja, hogyan, ők voltak a legkiválóbbak az esztétikai mezőben is. Per- sze, tudjuk, hogy hogyan, összefügg:

Nem dőltek be sem osztályháború-, sem fajháború-elméletnek. Nem voltak kedvesek

semelyik megszállásnak, sem fekete, sem vörös embertelen rendeknek nem lettek cinkosai, sem jellemgyöngeségből, ne adj isten, pénz-, bír- és hírvágyból, sem – meggyőzötven – egyszerű lelki torzulatból, tanulatlan-ságból vagy ostobaságból. Mindig hibátlanul. Így aztán ugyanők nem cinkosai ma újra támadó anakronisztikus fekete indulatoknak, nem fordulhat elő, ez vas törvény. Ők az az egy molekula vastagságú, a fizika törvényei szerint gyöngé, látszólag pillanatok alatt átszakítható gát, amely köztünk, az ország és az ember legalja indulatait-tulajdonságait mozgató ferream között áll, véd, biztonsággal, mintha titáni ereje volna. És Mészöly.

A BALLADA abba a rendbe illeszkedik, mely az elmúlt négy-öt évben új emeletet húzott a mű megállás nélkül rakott építményére. Szerkezetét tekintve ez építmény azték lépcsős piramis lehetne, ha nem úgy volna, hogy minden egyes lépcsősor felett egy szélesebb sík következik. Fejjel lefelé fordított, a legfelső síkjára állított piramis. Így aztán nincs is korlátja az egymásra épülő síkok számának-méretének. Új, eddig nem ismert magaslát. Ha mi, olvasók munkát fektetünk bele, hogy meghódítsuk, ha nagy fáradsággal megtanuljuk a ritkult magaslati levegőt szívní, ha időt, erőfeszítést szánunk rá, ha felkészülünk élelemmel és felszereléssel, akkor fent a síkon lélegzetelállító látványban lesz részünk.

Lengyel Péter

PÉLDABESZÉD A TEHETSÉG ÖNISMERETÉRŐL

Grendel Lajos: Szakítások
Madách, 1989. 238 oldal, 50 Ft

Grendel Lajos: Thészeusz és a fekete özvegy
Madách, 1991. 196 oldal

Grendel Lajos jelentkezését a magyar kritikai közvélemény egy évtizeddel ezelőtt nagy lelkesedéssel fogadta; egy jelentős, modern prózaíró-tehetség felbukkanása a kisebbségi

magyar kultúra legsivárabb területén, a Felvidéken, önértékén túl szimbolikus értéket is hordozott. A bírálók hajlottak arra, hogy Grendel munkáit a magyar próza föllendülésének összefolyamatában szemléljék, s a stílári újítók, elsősorban Esterházy Péter mellett jelöljék ki a helyét.

Kétlem, hogy az ilyen visszatekintő, történeti jellegű helykijelölés testre szabott feladata volna a kortárs irodalombírálatnak. Kétlem továbbá azt is, hogy a közös nyelvi, irodalmi és történelmi hagyományok ellenére hosszú évtizedek társadalmi különfejlődése ne végezné el a maga távolító, szakító munkáját, kétlem, hogy a mai magyar irodalmi civilizáció egy, homogén civilizáció volna.

Ezeknél az általános kételyeknél fontosabb ezúttal, hogy Grendel Lajos azóta befutott pályája véleményem szerint a *fenti* várakozásokat nem igazolta – más irányt vett. Nem az eredeti, új formai vízió és találékony-ság jellemzi, hanem a konvencionálisabb szerkezetű, de ugyanakkor bőségevel és gazdagságával a mai magyar prózában ritkasáértékű történetmondás. Újabb műveiben a kísérletező, költői elemekkel dúltott próza helyén inkább a virtuális elbeszélést találjuk. Kevesebbet foglalkozik műve architektúrájával és konstrukciójával, s többet a fabulával, az anekdotával. Amikor felismeri tehetsége voltaképpen természetét, akkor nem kíván metafizikai súlyt és költői könnyűséget kölcsönözni történeteinek, nem alkot stilizált világot, ahová olvasóit magával ragadhatná; fontosabb számára a közös tapasztalat, amely összefűzi olvasóival, meghagyva őket önkörükben. Kevesbé világot alkotó, mint inkább a világot ábrázoló író. Kevesbé idealista, mint inkább realista. Regényei társadalomtörténeti tanúságot tesznek, történelmi leckét adnak, ráismertetnek a csehszlovákiai magyar értelmiségi világra, vagy megismertetnek vele. Ez nem szükségszerű feladata az irodalomnak, de lehet feladata; Grendel közelebbi rokonságba kerül cseh vagy teszem német prózaírókkal, mint magyar pályatársaival. Grendel munkássága a mai magyar prózaírodalomban valami megvalósítatlanra és betöltetlenre mutat rá, arra, hogy honi szépliteratúránk szerkezetéből jobbadán hiányoznak azok a komoly, színvonalas, előfeltevés nélküli művek, amelyekből „saját” történeteinkre, törté-